

Ковальчук М.П.
к.ф.н., доцент кафедри філології
Коломийського інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університету імені Василя Стефаника»
(м. Коломия)

МОВНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті описано систему поглядів В.О.Сухомлинського на роль рідної мови для всебічно розвинутої особистості дитини, проаналізовано найважливіші аспекти мовного розвитку учнів в умовах загальноосвітньої школи.

Ключові слова: *В.О.Сухомлинський, мовний розвиток, рідна мова, творчі завдання, навчальний процес.*

В статье проанализировано систему взглядов В.А.Сухомлинского на значение родного языка для всестороннего развития личности ребенка, рассмотрено наиболее важные аспекты речевого развития учеников в условиях общеобразовательной школы.

Ключевые слова: *В.А.Сухомлинский, речевое развитие, родной язык, творческие задания, учебный процесс.*

The paper describes a system of views on the role of Sukhomlinsky native language of the child fully developed, analysed key aspects of language development of students in secondary schools.

Key words: *Sukhomlinsky, language development, native language, creative tasks, learning process.*

Нові важливі завдання освіти, визначені Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)», Законом України «Про освіту», зорієнтовані на гуманізацію, гуманітаризацію навчально-виховного процесу, на всебічний розвиток учнівської молоді. В цьому контексті на сучасному етапі все більше відчувається потреба постійного духовного самовдосконалення особистості учня, збагачення його інтелектуального потенціалу та формування розвинутих творчих здібностей, зокрема вміння добре володіти словом в різних сферах комунікації. У загальноосвітній школі слово виступає засобом пізнання, спілкування і впливу на почуття дитини, воно є також одним з найвагоміших засобів виховання.

Як засвідчує огляд історико-педагогічної літератури, до проблеми виховання дітей засобами слова була привернута увага багатьох відомих педагогів. Так, передові педагогічні ідеї в галузі навчання і виховання засобами слова відображені в дослідженнях Я.Коменського, К.Ушинського, А.Макаренка, Г.Ващенко, С.Русової та інших [2; 10; 1; 3; 4]. На вагому роль і

значення слова у вихованні вказував у своїх працях і видатний учений В.О. Сухомлинський, що поєднав у собі непересічний талант педагога, психолога, дитячого письменника. Його наукова й творча спадщина вражає своєю багатогранністю й новаторством педагогічних ідей, які, безумовно, залишаються актуальними й у наш час. Важливими для розвитку сучасної педагогічної науки і практики є розроблена В.О.Сухомлинським система всебічного розвитку дітей, зокрема їх виховання засобами слова. Опису зазначеної проблеми в науково-педагогічній концепції видатного педагога, а також оглядовому аналізу аспектів її вивчення присвячена пропонована розвідка.

У формуванні педагогічних поглядів В.О.Сухомлинського великий вплив мало виховання в родині, де з належною повагою ставилися до рідного слова, народних звичаїв і традицій. Також значний вплив на становлення майбутнього видатного педагога мали роки навчання на філологічному факультеті в Полтавському педагогічному інституті., альмаматері рідного слова і педагогічної науки. Погляди В.Сухомлинського формувались під впливом творчості корифеїв української літератури – Г.Сковороди, І.Котляревського, Т.Шевченка, Лесі Українки, О.Довженка та ін. Окрім того, він був добре обізнаний у багатющому досвіді народного виховання, звичаях, культурі й історії українського народу.

Опрацювання й аналіз педагогічних поглядів В.О.Сухомлинського на роль мовного розвитку в навчально-виховному процесі засвідчує, що вчений розглядав проблему виховання школярів засобами слова в різних аспектах, зокрема в педагогічному, психологічному, соціальному. Саме на цих складових єдиної цілісної системи поглядів видатного вченого-педагога на особливості мовного розвитку учнів, їх виховання засобами слова варто, на нашу думку звернути увагу.

Педагогічний аспект розкриває важливість слова, мови для загальної освіти, виховання та розвитку учнів. Василь Олександрович стверджував, що добре володіння рідною мовою підносить людину духовно, розвиває у неї

почуття прекрасного, виховує естетичні смаки. Кожен вчитель, наголошував В.О.Сухомлинський, покликаний майстерно володіти словом, постійно прививати учням захоплення художньою літературою. Читанню художніх творів, їх аналізу та обговоренню вчений приділяв особливу увагу в процесі навчальної й виховної роботи. Видатний педагог був переконаний, що всебічний, гармонійний розвиток підлітка, юнака, дівчини неможливий без ознайомлення художньою літературою, читання творів улюблених письменників. Відомо, що в своїй практичній педагогічній діяльності В.О. Сухомлинський ставив обов'язковою вимогою для учнів за роки шкільного навчання перечитати 200 книг – творів відомих письменників української та світової літератури [6, с.232]. Він вважав, що пізнання дитиною світу починається з оволодіння нею рідним словом. При цьому важливе значення має рівень оволодіння культурою слова, від якого, в свою чергу, безпосередньо залежить подальше поступове й поетапне формування емоційної культури, культури моральних почуттів та моральних відносин. Саме таким бачить видатний вчений шлях до гармонії знань і моральності особистості [7, с.508].

Однією з найефективніших систем і форм мовленнєвого розвитку дітей у педагогічній практиці В.Сухомлинського є уроки мислення, які часто супроводжувались екскурсіями на природу. При цьому вчитель, словесно змальовуючи образи й красу природи рідного краю, давав можливість дітям безпосередньо бачити її неповторні картини. Під час таких занять, при поєднанні слухового, зорового й інших відчуттів, в учнів по-особливому розвивається образна й творча уява. Як зауважував видатний педагог, «...діти слухають зачаровано. Найбільші пустуни стоять, затамувавши подих. У думці вони подорожують безкраїми просторами рідної землі. Слово розкриває перед ними їх красу. Слово звучить для них, як музика. Воно насичене пахощами трав і лісу» [9, с.162].

В.О. Сухомлинський був переконаний, що в процесі повсякденної навчально-виховної роботи важливо вмело підходити до вирішення

різноманітних проблем дитини, виправлення її поведінки за допомогою словесного виховного впливу, при якому неприпустимими є крик, галас, погрози, одноманітність. На думку вченого, «...у школі має звучати весь діапазон ласкавого, щирого слова педагога – щоб у ньому бриніли і наша віра в добре начало в дитині, і довір'я до неї, турбота про її долю, успіх, тривога і стурбованість, і наше щире бажання принести радість, і доброзичливість, і образа, коли ми відчуваємо, що маленька людина ще не відповідає бажанням бути хорошою Ласкаве слово має сотні відтінків, і педагог оволодіє ним, якщо знатиме душу дитини» [8, с.356].

Педагогічні погляди В.О. Сухомлинського на загальнолюдські цінності пов'язані з народною педагогічною мудрістю, народним світобаченням, українською національною системою виховання. Спираючись на народну філософську думку, В.О. Сухомлинський поклав в основу навчання й виховання народне слово, його невичерпні виражальні можливості. Тому в його творах так багато прислів'їв, приказок, казок, притч, оповідань, легенд і переказів. Особливе значення в аспекті мовного розвитку учнів має літературно-педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського як дитячого письменника. Твори В.О.Сухомлинського для дітей несуть у собі й пропагують високі моральні якості, без яких неможливо уявити справжню людину-громадянина.

Психологічний аспект вивчення проблеми мовного розвитку учнів, їх виховання засобами слова у концепції В.О. Сухомлинського вказує на те, що слово виступає засобом психічного розвитку і виявлення внутрішнього світу особистості. Оволодіння культурою мови є неодмінною передумовою успішного навчання і розвитку творчих здібностей учнів. Слово і думка нерозривно пов'язані між собою. Висловлюючи власну думку, дитина удосконалює мислення, світогляд. У педагогічному досвіді В.О.Сухомлинського ці два процеси органічно взаємообумовлені.

Соціальний аспект полягає у тому, що мова формується у процесі життя, розвитку людини в суспільстві. Мова й мовлення як соціальне явище,

функціонуючи в суспільстві та обслуговуючи різні сфери діяльності людини, стає її необхідною потребою. Тому вже з раннього віку дитина активно пізнає світ саме через оволодіння рідною мовою, формує власне світобачення саме завдяки можливостям невичерпних виражальних засобів мови. Становлення особистості, засвоєння нею рідного слова залежить від мовного середовища в сім'ї, дитячому садку, суспільстві, в якому вона зростає. Василь Олександрович глибоко усвідомлював, що держава, суспільство повинні дбати про розвиток рідної мови як найбільшої духовної цінності народу.

Таким чином, слово рідної мови, за Сухомлинським, – один з найважливіших інструментів навчання і виховання; воно виступає як засіб пізнання навколишнього світу, як засіб спілкування, впливу на почуття та емоції дитини, як засіб самовираження, самоутвердження особистості, як засіб творення краси і добра. Вчений-педагог не тільки обґрунтував словесну творчість як могутній стимул духовного життя учнів, а й втілював її у практику школи. У період українського державотворення перед освітою постають нові відповідальні завдання – виховання особистості освіченої, духовно багатой, справжнього патріота своєї держави. Тому при подальших дослідженнях досвід В.О.Сухомлинського з виховання школярів засобами слова допоможе у розв'язанні цих важливих завдань

Список використаних джерел

1. Ващенко Г.
2. Коменський Я.А.
3. Мазур Г. Педагогічну спадщину С.Ф. Русової – в масову практику роботи національної школи / Г. Мазур // Початкова школа. – 2001. – №5. – С. 51 – 53.
4. Макаренко А.
5. Огієнко І.
6. Поясик О.І. Історія педагогіки: Навчальний посібник / О.І. Поясик. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – 272 с.

7. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283 – 582.
8. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 321 – 330.
9. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 160 – 167.
10. Ушинський К.